

VATANDAŞLIK OKURYAZARLIĞI ÖLÇEĞİ: GELİŞTİRME, GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI*

Ahmet KARADAĞ¹

Mehmet KAPUSIZOĞLU²

Öz

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği, bireylerin vatandaşlık konusundaki bilgi ve ilgi düzeyi ile hak arama özgürlüklerini kullanabilme ve bunu eylemlere dönüştürebilme yeterliliklerini ölçmeye yönelik geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçekte yer alan ifadeler, yapılandırılmamış görüşme ve literatür taraması sonucu oluşturulmuştur. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin kapsam geçerliliği sağlanmış, yapı geçerliğini sağlamak amacı ile açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçek 4 faktör altında toplanan 29 ifadeden oluşmuş ve toplam varyansın %65,573'ünü açıklamıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonrası doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve modelin uyum iyiliği indeksleri incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum iyiliği değerleri; $\chi^2 = 1430,423$; $df=363$, $p= .000$; $\chi^2/df= 3,941$; $RMSEA= 0,052$; $SRMR = 0,051$; $GFI=0,912$; $AGFI=0,901$; $TLI= 0,944$; $CFI=0,950$; $IFI= 0,950$; $NFI=0,934$; $RFI=0,926$ olarak bulunmuştur. Bu değerlere göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin CFI ve IFI için mükemmel uyum, χ^2/df , $RMSEA$, $SRMR$, GFI , NFI ve RFI için iyi uyum gösterdiği anlaşılmıştır. Elde edilen tüm sonuçlar geliştirilen Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin, bireylerin vatandaşlık okuryazarlık düzeylerini ölçmeye yarayan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelime: Vatandaşlık, Vatandaşlık Okuryazarlığı, Ölçek Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlilik

* Bu çalışma, ikinci yazarın "Vatandaşlık Okuryazarlığı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması" başlıklı doktora tezinden üretilmiş ve İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Proje Birimi tarafından SDK-2019-1882 proje koduyla desteklenmiştir.

¹ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: karadag.ahmet@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4031-0295

² Öğr. Gör. Dr., Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, E-posta: mkapusiz19@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1496-1286

CITIZENSHIP LITERACY SCALE: DEVELOPMENT, VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

Abstract

Citizenship Literacy Scale is a scale developed to measure individuals' level of knowledge and interest in citizenship, their ability to use their right to seek rights and to transform it into actions. The statements in the scale were created as a result of unstructured interviews and literature review. The content validity of the Citizenship Literacy Scale was ensured, and exploratory and confirmatory factor analyzes were conducted to ensure construct validity. According to the results of the exploratory factor analysis, the scale consisted of 29 statements gathered under 4 factors and explained 65,573% of the total variance. After the exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis was performed and the model's goodness-of-fit indices were examined. Goodness of fit values as a result of confirmatory factor analysis; $\chi^2 = 1430,423$; $df=363$, $p= .000$; $\chi^2/df= 3.941$; $RMSEA = 0.052$; $SRMR = 0.051$; $GFI=0.912$; $AGFI=0.901$; $TLI= 0.944$; $CFI=0.950$; $IFI = 0.950$; $NFI=0.934$; $RFI=0.926$ was found. According to these values, it was understood that the Citizenship Literacy Scale showed excellent fit for CFI and IFI, χ^2/df , good fit for RMSEA, SRMR, GFI, NFI and RFI. All the results obtained showed that the Citizenship Literacy Scale, which was developed, is a valid and reliable measurement tool for measuring the citizenship literacy levels of individuals.

Keywords: Citizenship, Citizenship Literacy, Scale Development, Validity and Reliability

GİRİŞ

Sosyal bilimler alanında çalışma yapmanın en zorlu taraflarından biri üzerinde yaygın uzlaşmanın olduğu kavram sayısının oldukça az olmasıdır. Bu kavramlardan biri de vatandaşlıktır. Vatandaşlık, Antik Çağ'dan günümüze kadar sosyoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, sosyal psikoloji, tarih, kamu yönetimi ve hukuk gibi birçok disiplin tarafından ele alınmış, kendi ilgi alanları açısından içeriği doldurulmaya çalışılmış ve farklı bakış açısı sunmaları nedeni ile tanımlanması oldukça güç bir hale gelerek ortak bir tanıma ulaşılamamıştır. Günümüzde vatandaşlığın sahip olduğu anlamlara ulus devletlerin geçirdiği aşamalar, çok kültürlü yapılar, kimlikler, küreselleşme ve göç hareketleri gibi süreçlerde eklenince kavramın içeriği oldukça genişlemiştir. Vink ve Bauböck'e göre (2013, s. 625); dünya üzerinde ne kadar siyasal tarih ve kültür varsa o kadar vatandaşlık kavramsallaştırması vardır. Kavramın çok boyutlu olması, sürekli değişen yüzü, tarihsel sürece ve siyasi kültüre göre farklılık göstermesi tanım birliğini zorlaştırmaktadır. Bu zorluğa rağmen yapılan tanımların ortak noktası vatandaşlığın siyasal bir topluluğa üyeliği ifade ediyor olmasıdır.

Bireyin bir siyasal topluluğa aidiyetini gösteren ve bir statü olarak siyasal topluluğun vazgeçilmez ögesi olan vatandaşlık, en klasik anlamıyla devlet ile birey arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir (Pierson, 2014, s. 46). Devlet ile birey arasında var olan bu ilişki her ne

kadar hukuki bir içerik barındırsa da sosyolojik, dinsel, siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal gerçeklerden soyutlanamaz (Ünsal, 1998, s. 4).

Literatürde yer alan tanımlara bakıldığında; vatandaşlığın bir kişinin bir devlete olan aidiyeti ifade ettiği, aidiyet ile kişinin vatandaşı olduğu devleti kuran insan topluluğunun ya da o devleti kuran milletin bir ferdi bir parçası olduğu görülmektedir (Erdem, 2016, s. 3). Ayrıca vatandaşlık, uyrukluğa-tabiiyeti somut asillerden alıp soyut anonim devlete devreden modern-demokratik bir kavram (Kara vd., 2012, s. 149) olarak da ele alınırken, Janowitz (1980, s. 3), vatandaşlığın bir denge ve model olduğunu belirterek yönetimin ve bağımlılığın paylaşım sürecini mümkün kılmak üzere haklar ve yükümlülükler arasında yaklaşık bir denge ve model olduğunu ifade etmiştir.

Vatandaşlık, devleti oluşturan insan topluluğunun bir ferdi olan birey açısından onun kişiliğinin bir parçasını oluştururken aynı zamanda bireylerin aktif olarak rol almalarını gerektiren zorunluluklar bütünüdür. Vatandaşlık, toplum halindeki yaşamın evrensel bir niteliği değil ama siyasal iş bölümünde alt sınıfların siyasal faaliyete katılımıyla doğmuş, özgül bir biçim (Finley, 1985, s. 17), demokratik bir siyasal ilke, yasal kimliğin hukuksal statüsü ve bir katılım şeklidir (Cohen, 1999, s. 245). Bu katılım şekli aynı zamanda insan haklarından etkin bir biçimde faydalanabilmeye dair bir önkoşul ve topluma katılabilme adına zorunlu bir statüdür (Öner, 2014, s.93). Liberal açıdan vatandaşlık, devlet ile birey arasındaki hak ve sorumlulukları tanımlayan bir sözleşme (Arat, 1998, s. 71) olarak düşünülürken, kendi kaderini belirlemede doğrudan veya dolaylı olarak söz sahibi olma sürecidir. Bu açıdan vatandaşlık bireyin topluluğa eklenmesi, siyasal ve kamusal alanla kurduğu ilişkinin ifadesidir (Üstel, 1997, s. 129).

Aristoteles Politika adlı eserinde devleti incelerken devleti bütün vatandaşların toplamı olarak tanımlamış ve devleti incelemeye geçmeden önce “kime vatandaş denir?” sorusuna yanıt aramıştır. Aristoteles’e göre genel olarak mahkemelere katılan, dava açma ve dava edilme olasılığı olan kişilere vatandaş denilmektedir. Ancak bu tanımın yetersiz olduğunu düşünen Aristoteles, vatandaş olmanın ayırt edici özelliğini yargı dışında siyasi ve siyasi olmayan çeşitli memuriyetlere getirilebilme olarak göstermiştir (Aristoteles, 2017, s. 89). Bu açıdan Aristoteles’in vatandaşı, hukuki, idari ve siyasi görev alan kimsedir. İyi bir vatandaşın hem yönetmeyi hem de yönetilmeyi iyi bilen kişi olduğunu, bunun da özgür kimselerin özgür kimseler tarafından yönetilmesi anlamına geldiğini dile getirmiştir. Vatandaşlığı haklar ve ödevler açısından ele alan Jean Bodin, devlet birey ilişkisinde vatandaş devlete olan bağlılığı

ile tanımlar. Devlet bu bağlılığa karşı vatandaşa adalet, yardım, koruma ve öğüt verir (Ağaoğulları & Köker, 2009, s. 24). Vatandaşlığın oluşumunda egemeni başrol oyuncusu olarak ele alan Thomas Hobbes ise, sosyal sözleşme kuramını iki önemli kavram üzerinden açıklamaya çalışır: egemen ve uyruk. Hobbes'a göre;

“...büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları ahitlerle, her birinin huzur ve sükunu ve ortak savunmaları için, içlerinden birinin, onun uygun bulacağı şekilde, hepsinin birden gücünü ve imkânlarını kullanabilmesidir. Bu kişiliği taşıyana egemen denir ve onun egemenlik kuvvetine sahip olduğu söylenir; onun dışında kalan herkes ise, onun uyrığıdır.” (2017, s.136)

Sosyal sözleşme kuramının önemli savunucularından biri olan John Locke vatandaşlığın tanımını yapmamakla birlikte vatandaşlığın oluşumunu rıza kavramına dayandırmıştır. Bireyler kendi rızaları ile bir topluluk ya da hükümet oluşturmak için uzlaşarak bir siyasi bütün oluştururlar. Bu bütün, diğerleri adına eylemde bulunmaya ve karar verme hakkına sahiptir (Locke, 2004, s. 81). Locke, bütünü oluşturma sebebini bireylerin doğal haklarını koruma isteği olarak açıklamaktadır. Locke'a göre devletle yurttaşlar arasındaki sözleşmenin temeli bireylerin doğal haklarıdır ve yurttaşların siyasal yükümlülükleri devletin bu hakları tanımamasını ve aynı zamanda korumasını gerekli kılar (Kuyurtar, 2017, s.249). Locke'un sözleşme teorisinde devletin tek amacı kendisini oluşturan bireylerin taleplerini yerine getirmektir. Devlet bu görevini yerine getirirken tabii hukuka bağlıdır ve vatandaşlar ona karşı direnme hakkını korumaya devam ederler (Barry, 2004, s. 68-69). Genel olarak toplumsal sözleşme teorileri birey ile devlet arasında hak ve görevler ilişkisini düzenleyen bir sözleşme olduğu varsayımına dayanmaktadır. Buna göre; devlet vatandaşların hak ve hürriyetlerini korumalı, vatandaşlar ise devlete itaat etmelidirler (Yayla, 2014, s.37).

Modern devlet süreci ile birlikte vatandaşlık, birey ile devlet arasındaki hukuki bağın bir göstergesi haline dönüşmüştür. Birey ile devlet arasındaki ilişkiyi açıklayan Fişek (1961, s. 2), bireyin devletin temeli olduğunu ve bireysiz bir topluluk ve dolayısıyla devlet düşünülmemeyeceğini belirtmiştir. Bu açıdan birey ile devlet arasındaki bağın niteliğini çözümlmek için vatandaşlık kavramı büyük bir önem taşımaktadır.

Vatandaşlık, birey ile devlet arasındaki karşılıklı yükümlülükler dayanan bir sözleşme olarak modern devlet kavramının ortaya çıkmaya başladığı 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren kuramsal temellere ulaşmış olan hukuki ve siyasi bir kavram olsa da felsefi ve tarihi temelleri oldukça eskilere dayanmaktadır. Antik Yunan döneminde şehir devletlerine ait olmayı ifade eden kavram, günümüzde tekrar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu ön plana çıkışı hızlandıran 3 ana etmen bulunmaktadır; sosyal eşitlik problemi, meşruiyet ve istikrar sorunu, toplumsal birlik ve kültürel farklılıklar (Bilgin, 1997, s. 144). Bunun yanı sıra dünyada yaşanan küreselleşme,

uluslararası göç, dünya vatandaşlığı, ulusal aidiyet, etnik milliyetçilik ve çok kültürlülük gibi konular da sosyal bilimler alanında vatandaşlık kavramının tekrar ele alınmasını gerekli kılmıştır.

Bir ulus devlet içerisinde yer alan bireylerin din, dil, ırk, cinsiyet ve sosyal sınıf gibi farklı ve birbirleri ile kesişen kimlik unsurları bulunmasına rağmen bütün bu kimliklerin üzerinde ve hepsini kapsayan nitelikte yer alan tek kimlik unsuru vatandaşlıktır (Bakioğlu & Kurt, 2009, s. 21). Vatandaşlık, sadece devlete karşı ödevlerinin değil, haklarının da bilincinde olarak, siyasal yaşama etkin bir biçimde katılabilen aktif bireyi tanımlamaktadır (Ünsal, 1998, s. 4). Vatandaşlık kavramının özünü oluşturan siyasal hak ve sorumluluklar, vatandaş ile demokrasi arasında doğrudan bir bağ kurmaktadır. Demokrasi, topluluk içerisindeki iktidar ilişkilerini şekillendirmede vatandaşlık kavramına ihtiyaç duyar. Özneleri eşitlikçi bir düzlemde bir araya getiren ortak bir uzamın varlığı demokrasinin ön koşuludur. Ancak vatandaşlık kavramlaştırması demokrasinin yeterli koşulu olmadığı gibi demokrasinin de zorunlu bir sonucu değildir. Bu iki kavram arasında bundan çok daha karmaşık bir ilişki söz konusudur. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde demokrasilerde vatandaşlık düşüncesi bir yandan aşkını toplumsallık biçimlerine doğru kayarken, diğer yandan her türden kamusal mekânı ve ortaklık düşüncesini silikleştiren içeriye-geriye dönen retrotopik bir toplum biçimini ortaya çıkarmaya müsaittir. Bugün yaşadığımız toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunlara demokrasi içerisinde bir yanıt bulunamaması, vatandaşlık kavramının giderek önemini yitirmesine ve gündelik yaşamın tikel bir sosyalliğe dönüşmesine sebep olmuştur. Buna paralel olarak etnik gerilimlerin artışı, vatandaşlık ile demokrasi ilişkisine yeniden dönülmesini ve bu ilişki içerisinde yer alan farklı boyut ve unsurların tekrar tartışılmaya başlanmasını zorunlu kılmaktadır (Öztürk & Özsel, 2020, s. 9-10).

Amerikan ve Fransız Devrimleri sonrası egemenliğin temel kaynağının ulus haline gelmesi, ulusu oluşturan bireylerin vatandaşlık bilincine sahip, haklarının ve devlete karşı sorumluluklarının farkında olmasının önemini ortaya çıkarmıştır (Aydın, 2018). Bu nedenle ulus devletler kendi devamlılıklarını sağlayabilmek, farklılıkları ortak amaçlar etrafında birleştirmek, bireylere vatandaş olma bilincini kazandırmak için eğitim programlarına vatandaşlık müfredatını ekleyerek istenilen özelliklere uygun vatandaş yetiştirme işlevini resmen üstlenmişlerdir (Hablemitoğlu & Özmete, 2012). Özellikle ilköğretim eğitiminin dönüştürücü rolü sayesinde bireyin içinde yaşadığı topluma, toplumun kurum ve kuruluşlarına

uyumu amaç edinilmiştir. Zamanla vatandaşlık eğitimi yalnızca ilköğretimle sınırlı kalmamış ve bütün yaşam boyu sürecek bir süreç haline dönüşmüştür.

Sosyal bilimler alanında vatandaşlık konusundaki bilgi ve becerileri açıklamaya çalışan vatandaşlık algısı, vatandaşlık bilinci, etkili vatandaşlık ve aktif vatandaşlık gibi çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Arslan vd., 2017; Bozkaya & İlgaz, 2021; Çevik & Erçetin, 2021; Çiçek & Ayhan, 2020; Dağ, 2018; Hablemitoğlu & Özmete, 2012; Karasu Avcı vd., 2020). Bu çalışmaların temel amacı, vatandaşlık eğitiminin ve eğitim kurumlarının öğrencilerin vatandaşlık bilgi ve tutumlarına yönelik etkisini incelemektir. Ancak bu çalışmalarda vatandaşlık kavramı eğitim süreci açısından ele alınmış, diğer boyutlar kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca çalışmalar on sekiz yaş altı lise ve ortaöğretim öğrencileri üzerinde uygulandığından yetişkinlere ilişkin sonuçlar ortaya çıkartılamamıştır. Bu nedenle tüm bu boyutları kapsayacak nitelikte vatandaşlık okuryazarlığı adı altında bir ölçek geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü vatandaşlık okuryazarlığı, bireyin devletle ilişkisine temel teşkil eden hak, özgürlük ve sorumluluk hakkında bilgi sahibi olabilme, bunlara karşı ilgi duyarak kullanabilme ve gerektiğinde meşru zeminde koruyabilmek için eyleme geçebilme yetkinliğini ifade etmektedir.

1. VATANDAŞLIK OKURYAZARLIĞI

Vatandaşlık çok yönlü bir kavram olarak, bireyin hem hukukî bağlamda devletle kurduğu yasal ilişkiyi hem de kişinin toplumla kurduğu politik, sosyolojik ve ekonomik ilişkiler içerisindeki statüsünü ve varlığını göstermektedir. Bireyin kendisini tüm yönleri ile geliştirebilmesi, yaşadığı çevreyi ve toplumu tanıyabilmesi, karşılaştığı sorunlara düşünsel ve eylemsel olarak katılabilmesi, toplumda etkin ve yararlı bir rol oynayabilmesi ve bu amaçla sorumluluk üstlenebilmesi öncelikle öznesi olduğu devlet ile arasında kurduğu hak ve yükümlülükler dayalı vatandaşlığın anlaşılmasına bağlıdır (Kondu & Sakar, 2013, s. 51). Bu nedenle vatandaşlık hem siyaset alanında hem de akademik dünyada gittikçe daha fazla önem verilen bir çalışma alanı haline gelmiştir.

Bireylerin vatandaşlık konusunda sahip olduğu bilgi ve bu bilgiyi eylemlere dönüştürebilme yeteneği ile devlet-birey arasında kurulan ilişkilere karşı duyduğu ilgi ve kendisine hukukî olarak tanınmış hak ve özgürlükleri kullanıp koruyabilme yetisi vatandaşlık okuryazarlığını ifade etmektedir. Vatandaşlık Okuryazarlığı, demokratik toplumlarda bireyin vatandaşlık konusunda bilgi, beceri, kavrama, tutum ve davranış geliştirerek toplumsal kararların alınmasında aktif rol almasına yardımcı olan (Council of Europe, 2010, s. 7), bireyin toplumla

bütünleşmesine ve dolayısıyla toplumun siyasî ve hukukî alanda ilerlemesine katkı sağlayan bir okuryazarlık türüdür.

Vatandaşlık Okuryazarlığı, bireyin kendi çıkarları ile toplumun ortak menfaatinin kesiştiği noktada kamu ve özel alan ayrımının farkına vararak siyasî ve hukukî konulardaki ilişkileri tanıma becerisidir (Kingston, 1983, s. 19). Bu kavram, bireylerin temel hak ve yükümlülüklerini bilme, kullanma ve bunlara uyma yeteneği ile kamu yararı için katkıda bulunma, bilinçli ve politik seçimler yoluyla topluma aktif katılım sağlama (Da Silva & Vaz, 2013, s. 2) olarak tanımlanmıştır. Etkili vatandaşlık için sahip olunması gereken bilgi ve beceri setini gösteren vatandaşlık okuryazarlığı (Milner, 2001, s. 94), kişisel hak ve özgürlükler ile sosyal sorumluluk ve sosyal adaleti teşvik eden kararlar alma becerisini ve demokratik toplumlarda katılım için gerekli olan sivil öğrenmeyi açıklamaktadır (Faiz, 2018, s.184). Bireyin toplumla nasıl bütünleşeceğini, karar alma süreçlerine katılım yöntemlerini ve içinde yaşadığı toplumu nasıl değiştirebileceği bilgisini içeren vatandaşlık okuryazarlığı, demokratik toplumlarda bireyde aranan temel özelliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan vatandaşlık okuryazarlığı, bireyin toplumsal problemlere karşı ilgi duyup bu problemler hakkında eleştirel diyalog yöntemi ile çözüm üreterek karar alma süreçlerine dâhil olmasını sağlayan beceri ve yeteneklerdir.

Vatandaşlık Okuryazarlığı siyasal kültür oluşumunda ve siyasal toplumsallaşma sürecinde de önemli bir yere sahiptir. Toplumsal kültürün bir alt sistemi olan siyasal kültür, toplumu oluşturan bireylerin siyasal sisteme ilişkin bilgi, inanç, davranış ve değer yargılarının bütünüdür. ifade ederken, siyasal toplumsallaşma siyasal kültürün edinilmesini sağlayan süreçtir. Bu açıdan siyasal toplumsallaşma; toplumun siyasal kültürünü, bireyin siyasal kimliğini ve siyasal sistemin bir unsuru olma sürecini kapsar (Beşirli, 2005, s. 252). Siyasal toplumsallaşma durağan olmayıp hayat boyu devam ettiğinden birey içinde yaşadığı toplumun güncel siyasal gelişmelerini sürekli olarak değerlendirmek zorundadır. Vatandaşlık Okuryazarlığı da içerdiği unsurlarla siyasal toplumsallaşma sürecinde bireye siyasal kültür kazandırarak, toplumun inançlarının, değerlerinin ve davranış kodlarının anlamlandırılmasını, topluluğun siyasal yapılarıyla bütünleşmesini ve siyasal katılım gerçekleştirmesini sağlamaktadır.

Vatandaşlık Okuryazarlığının temelinde, bireye içinde yaşadığı toplumun hukukî, siyasî ve ekonomik temellerinin; okulda, medyada ve egemen kültür gruplarında sunulan yapıların ve kategorilerin sorgulanarak öğretilmesi gerektiği düşüncesi yatmaktadır. Bu nedenle

vatandaşlık okuryazarlığı, bireyin bilgi ve dünya görüşünü oluşturmada etkin katılımcılar olmasını sağlayan bir araçtır (Leahey, 2011, s. 193). Vatandaşlık Okuryazarlığı, bireysellik duygusunu, entelektüel farkındalığı, demokrasi için aktif katılımı ve dünya refahı için ortak bir endişe duymayı içerirken (Goodman, 1989, s. 92) aynı zamanda bireye bağımsız düşünme becerisi kazandırarak çıkarımlarda bulunmaya, adil bir toplum yapısı gelişimine dair kaygı duymaya ve vatandaşlar arasında güven duygusu yaratarak tüm vatandaşların katılımı ile ortak bir iyilik olduğu inancını yerleştirmeye katkı sağlamaktadır (Lockwood, 1997, s. 4). Vatandaşlık Okuryazarlığı bilginin kaynağını değerlendirmeyi, bilginin kalitesini değerlendirmeyi, bilgiye nerede ve nasıl ulaşacağını bilmeyi, kendisinin ve başkalarının nasıl savunulacağını bilmeyi ve sosyal grup eylemleri arasındaki ilişkiyi anlamayı gerektirmektedir (Brasof & Spector, 2016, s. 66).

Vatandaşlık Okuryazarlığına sahip birey, toplumsal sorunlara duyarlı, siyasi ve hukukî konularda kendi yaşamını devam ettirebilecek kadar yeterli bilgiye sahip ve bu bilgiyi davranışlarla destekleyebilme becerisi bulunan kimsedir. Bu açıdan vatandaşlık okuryazarlığı, siyasi bağı güçlendiren hak ve yükümlülüklerin bilinmesini ve davranışların bu kapsamda şekillenmesini ifade eder (Faiz, 2018, s. 186). Vatandaşlık Okuryazarlığı sosyal haklar, politik ve kültürel haklar, düşünce özgürlüğü, konuşma özgürlüğü, eşitlik gibi temel haklara dayanmaktadır. Bireyin vatandaşlık okuryazarlığına sahip olması, toplum içinde bilinçli bir yaşam sürmesine ve kamusal alanda aktif rol almasına da olanak sağlar. Böylelikle bireyin, topluma uyum sağlaması, sosyal ve siyasi yapılar hakkında bilgi sahibi olması, edindiği bilgi birikimini yaşama geçirmesi, sivil yaşama yönelik etkin katılım yetenekleri edinmiş olarak sağlıklı bir toplumsallaşma sürecine dâhil olabilmesini kolaylaştırır (Da Silva & Vaz, 2013, s. 4). Ayrıca vatandaşlık okuryazarlığı, toplumda bulunan farklılıklara karşı bakış açısını değiştirerek insanların birbirlerini anlayabilmelerine ve bir arada yaşayabilme duygusunun gelişmesine yardımcı olur. Vatandaşlık Okuryazarlığına sahip birey, diğer vatandaşları nasıl bilgilendirebileceğini, toplumsal değişimlere nasıl katılacağını ve bu değişimleri nasıl başlatacağını bilir ve kendi temel değerlerini belirleyerek farklı toplumsal kesimlerle nasıl bağlantı kurabileceğinin farkına varır (Levin, 2016, s. 30). Vatandaşlık Okuryazarlığı, bireyin içinde yaşadığı toplumu anlaması, toplumun bir ferdi olmaya çalışması, temel hak ve hürriyetlerini öğrenerek bunları kullanmaya çalışması, kendi yaşamına ilişkin seçenekleri anlaması, kendi kimliğini edinmesi, çatışma ve uzlaşma kültürü edinmesi ile kazanılmaktadır (Brasof & Spector, 2016, s. 66). Bireyler sahip oldukları vatandaşlık okuryazarlığı ile siyasi konular, dinî konular, kültürel yaşam, sağlık, ekonomi, yatırım, toplumsal ilişkiler, tüketici

hakları gibi birçok konu hakkında anlamlandırma yapabilmektedirler (Önal & Alaca, 2017, s. 97). Vatandaşlık Okuryazarlığı düzeyi, vatandaşların politik dünyalarını anlamlandırma bilgi ve kapasitesine karşılık gelir. Vatandaşlık okuryazarlık düzeyine bağlı olarak siyasal katılım nicelik ve nitelik olarak artarken, devletlerin refah politikalarının sosyo-ekonomik sonuçlarına da olumlu katkı sağlamaktadır (Milner, 2003, s. 193). Vatandaşlık Okuryazarlığı yüksek düzeyde olan bireyler, kamu politikalarının birey ve toplum çıkarları üzerindeki etkilerini daha iyi tanımlayabilir ve bu bireylerden oluşan toplumlar uzun vadeli optimal ekonomik sonuçlara daha kolay ulaşabilirler. Vatandaşlık Okuryazarlığı düşük düzeyde olan bireylerden oluşan toplumlar ise politik katılımın düşük olması nedeni ile bu sonuçlara ulaşmakta zorlanırlar.

Vatandaşlık Okuryazarlığının alanyazında temelde üç unsurdan oluştuğu görülmektedir. Bu unsurlar; politik konularla ilgili bilgi birikimine sahip olmak, temel hak ve yükümlülüklerini yerel, ulusal ve küresel ölçekte yerine getirmek ve toplumsal kararların etkilerini anlamaktır (Brasof & Spector, 2016; Council of Europe, 2010; Faiz, 2018; Hoskins, 2006; Kingston, 1983; Leahey, 2011; Levin, 2016; Milner, 2003; Önal & Alaca, 2017; The Partnership for 21st Century Skills, 2020). Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan AB Kentsel Gündemi çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma için desteklenen ve Wayne Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen Kentsel Gündem Projesinde (2002) vatandaşlık okuryazarlığı; katılıma yönelik sivil eylem, bilgi ve fikir yoluyla gelişen vatandaş düşünceleri olarak üç temel bileşenden oluşturulmuştur (Urban Agenda, 2002). AB tarafından yayınlanan Eurodice 2017 raporu ile de temel vatandaşlık yeterlik alanları ve belirli vatandaşlık yeterlikleri ortaya konmuştur. Rapor vatandaşlık yeterliklerini; iletişim ve etkileşim, eleştirel düşünme, sosyal sorumluluk duygusu ve demokratik davranma şeklinde dört alana ayırmış ve her bir alana ilişkin yetkinlikler belirlemiştir (Eurydice, 2017). Alanyazında yer alan bilgiler ışığında vatandaşlık okuryazarlığı bilgi, ilgi, eylem ve hak arama olarak dört alt faktör altında açıklanabilir.

Şekil 1. Vatandaşlık Okuryazarlığının Alt Boyutları

Vatandaşlık Okuryazarlığının bilgi alt boyutunda; devletin en temel hukuk kuralı olan anayasa ve bu anayasa içerisinde bireylere tanınmış temel hak ve hürriyetler, devletin temel görevleri ve hakların korunması konusunda başvuruda bulunulabilecek temel kurumlar hakkında bilgi sahibi olunması; ilgi alt boyutunda genel kamu politikalarına, yerel ve ulusal politik kararlar ile toplumsal sorunların çözümünde siyasi partiler ve sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına karşı bireyin duyduğu ilgi, eylem alt boyutunda; bireyin herhangi bir zorlama olmadan kendi inisiyatifi ile yasal siyasi süreçlerde yer alması ve başkaları ile iletişimde bulunabilmesi ve son olarak hak arama alt boyutunda ise yasalar tarafından kendisine tanınmış hak ve hürriyetleri kullanabilme ve gerektiğinde bu temel hak ve hürriyetlerin korunması için yasal mercilere başvuruda bulunabilme yeterliliği yer almaktadır.

Vatandaşlık Okuryazarlığı hem hukuk düzeni hem de politik konular ve süreçler hakkında bilgi sahibi olup bu konulara karşı ilgi duymayı ve hakların kullanımı ve korunması hususunda eylemde bulunabilmeyi gerekli kılar. Bu nedenle vatandaşlık okuryazarlığı politik okuryazarlık ve hukuk okuryazarlığını da içinde barındırırken aktif vatandaşlık kavramı ile de iç içedir. Katılımcı demokrasi modelinin vatandaşlık anlayışını yansıtan aktif vatandaşlık (Hoskins vd, 2006, s. 10), bireyin içinde yaşadığı toplumdaki diğer bireylerle karşılıklı saygı çerçevesinde insan hakları ve demokrasiye uygun olarak sivil topluma ve siyasi yaşama katılımını ifade eder.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de bireylerin vatandaşlık kavramına ilişkin bilgi düzeyi, vatandaşlığa karşı ilgi ve bunu eylemlere dönüştürebilme yetisi ile hak arama yeterlilikleri

olarak tanımlanabilecek bir vatandaşlık okuryazarlığı kavramı geliştirmek ve bunu ölçmeye yarayacak bir Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği oluşturmaktır. Literatürde çeşitli okuryazarlık türleri bulunmakla birlikte yetişkin bireylerin vatandaşlık okuryazarlığına ilişkin bir çalışmanın bulunmaması çalışmanın özgünlüğünü de ortaya koymaktadır. Bu çalışma ile akademik dünyaya “vatandaşlık okuryazarlığı” kavramı olarak yeni bir kavramın eklenmesinin yanı sıra, bireylerin vatandaşlık okuryazarlık düzeyinin belirlenmesine yönelik bir ölçme aracı da geliştirilmesi hedeflenmiştir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada ölçek geliştirmeye temel oluşturması için öncelikle literatür taraması gerçekleştirilmiş ve konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca ölçek maddelerinde yer alacak ifadelerin belirlenmesi için üniversite öğrencileri (264 öğrenci) ile yapılan yapılandırılmamış görüşmeler sayesinde elde edilen verilerle içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği geliştirilmesine yönelik istatistiksel yöntemlere uygun nicel araştırma tekniklerine yer verilmiştir.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Yöntemi

Araştırma evrenini 18 yaşını tamamlamış Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır. Evrenin nicel olarak oldukça büyük olduğu araştırmalarda tamamı üzerinde inceleme yapılması mümkün olmadığı için, Türkiye’de yaşayan 18 yaşını tamamlamış Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını temsil edebilecek bir örneklem üzerinde araştırma yürütülmüştür. Bunun için Türkiye’de NUTS II bölge düzeyinde örneklem seçilmesine karar verilmiş, seçkisiz örneklem yöntemlerinden kota örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesinin sebebi, evrende yer alan alt grupların evrendeki ağırlıkları oranında örneklemde temsil edilmesini sağlamaktır (Aziz, 2015, s. 54). Örneklem tüm Türkiye’yi temsil edecek bir özellik taşıması istendiğinden Türkiye İstatistik Kurumu tarafından illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak oluşturulmuş olan NUTS II bölge düzeylerinde araştırma yapılmasına karar verilmiş, tüm Türkiye’den oluşturulacak olan örneklem il, ilçe ve mahalle bazında nüfus kriteri dikkate alınarak evreni temsil kabiliyetine sahip olacak şekilde yerleşim birimlerine göre kota yöntemi ile tespit edilmiş 26 il, 66 ilçe, 334 mahalle belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında örnekleme yer alacak birey sayısını belirlemek için iki temel ölçüt kullanılmıştır. Bunlardan ilki ölçekte yer alan ifade sayısı diğeri ise sosyal bilimlerde genel kabul gören %95 güven aralığı ve +/-5 hata payıdır. Ölçek geliştirme çalışmalarında örneklem büyüklüğünün 100 kişiden az olmamak kaydıyla faktör analizine tabi tutulacak madde sayısının en az 5 katı büyüklükte olması gerektiği (Erkuş, 2014, s. 87; Karagöz, 2016, s. 877; Seçer, 2015, s. 59), ayrıca örneklem büyüklüğünün faktör analizine tabi tutulacak nitelikte olabilmesi için 200 orta, 300 iyi, 500 çok iyi ve 1000 sayısının mükemmel olduğu belirtilmiştir (Karagöz, 2016, s. 877). İstatistiksel hesaplama sonucu ve örneklem büyüklüğü tablosu dikkate alındığında örneklemin en az 384 kişiden oluşması gerekmektedir. Çalışma kapsamında toplam 1100 katılımcı tarafından ölçek doldurulmuş, 19 katılımcının verdiği yanıtlar çeşitli sebeplerle (bazı sorulara çift işaretleme yapılması, boş bırakılması vb.) veri analizine dâhil edilmemiş, sonuçta 1081 katılımcı örnekleme yer almıştır.

2.4. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Örnekleme dâhil edilecek yerleşim birimlerinin kota örnekleme ile belirlenmesi sonrasında araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen bireyler belirlenen yerleşim birimlerinden kolay örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur. Örnekleme yer alan katılımcıların %50'si (540) kadın, %50'si (541) erkektir. Katılımcıların %16,9'u (183) 18-25 yaş grubu, %32,9'u (356) 26-40 yaş grubu, %33,5'i (361) 41-60 yaş grubu, %16,7'si (181) 61 ve üzeri yaş grubundan oluşmaktadır. Medeni hal açısından %57,8'i (625) evli, %42,2'si (456) bekar iken eğitim düzeyi açısından %2,3'ü (25) okuryazar değil, %4,1'i (44) okuryazar, %30,1'i (325) ilköğretim mezunu, %15,6'sı (169) ortaokul mezunu, %23,5'i (254) lise mezunu, %6,9'u (75) ön lisans mezunu, %16,3'ü (176) lisans mezunu ve %1,2'si (13) lisansüstü eğitim mezunudur. %3,6'sı (39) memur, %2,5'i (27) kamuda işçi, %30,4'ü (329) özel sektörde işçi, %8,4'ü (91) emekli, %1'i (11) çiftçi, %13'ü (141) esnaf/tüccar, %10,7'si (116) öğrenci, %4'ü (43) serbest meslek, %5,3'ü (57) işsiz, %17,1'i (185) ev hanımı, %3,9'u ise (42) diğer mesleklerde çalışmaktadır. Katılımcıların %4,3'ü (47) köyde, %13,8'i (149) ilçede, %21,9'u (237) ilde, %59,9'u (648) ise büyükşehirde yaşamakta, %1,4'i (15) 1 yıldan az, %10,6'sı (115) 1-5 yıl arası, %12,9'u (139) 6-10 yıl arası, %7,3'ü (79) 11-15 yıl arası, %12'si (130) 16-20 yıl arası ve %55,8'i (603) 20 yıldan fazla aynı yerleşim yerinde ikâmet etmektedir.

2.5. Ölçek Geliştirme Süreci

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği geliştirme süreci; madde havuzunun oluşturulması, ölçeğin yapılandırılması ve analiz edilmesi şeklinde üç aşamada yürütülmüştür.

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği için madde havuzunda yer alacak ifadelerin belirlenmesinde iki yöntem tercih edilmiştir. İlk aşamada literatürde vatandaşlık ile ilgili geliştirilmiş olan çeşitli ölçeklere ulaşılmış (Brasof & Spector, 2016; Council of Europe, 2010; Çınar, 2022; Duruhan & Ersöz 2013; Durualp & Doğan, 2017 ; Faiz, 2018; Hoskins, 2006; Kingston, 1983; Köksal & Erol, 2021; Leahey, 2011; Levin, 2016; Milner, 2003; Önal & Alaca, 2017; The Partnership for 21st Century Skills, 2020) ve bu ölçeklerde yer alan vatandaşlık okuryazarlığını ortaya çıkarabilecek muhtemel ifadeler madde havuzuna eklenmiştir. Madde havuzunda yer alacak ifadelerin oluşturulmasında ikinci bir aşama olarak anahtar kelimeler listesinden yararlanılmıştır. Anahtar kelimeler listesi oluşturmak için 264 üniversite öğrencisi ile yapılandırılmamış görüşme gerçekleştirilmiş, öğrencilere “vatandaşlık sizce neyi ifade etmektedir?” sorusu yöneltilmiş, öğrencilerin verdikleri yanıtlar bilgisayar ortamına aktarılmış, Maxqda programı aracılığı ile analiz edilerek en sık kullanılan kelimeler tespit edilmiş ve bu kelimeler üzerinden madde havuzunda yer alması gereken ifadeler belirlenmiştir.

Literatürde yer alan ölçeklerden ve yapılandırılmamış görüşmeler sonucu elde edilen anahtar kelimeler listesinden yararlanılarak toplam 92 ifadeden oluşan taslak madde havuzu oluşturulmuştur. Ölçekte yer alan ifadelerin kapsam geçerliliğinin sağlanabilmesi için uzman değerlendirmesine tabi tutulması gerekmektedir (DeVellis, 2017, s. 127). Bu nedenle Türk Dili ve Edebiyatı, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Hukuk ve Sosyoloji alanlarında uzman 20 öğretim üyesine eposta aracılığı ile ulaşılarak çalışmanın konusu ve önemi hakkında bilgi verilmiş ve araştırmacının kapsam geçerliliğinin sağlanması konusunda yardımcı olup olmayacakları sorulmuştur. 13 uzman araştırmaya katkı sağlayabileceklerini bildirmiş ve yaptıkları değerlendirmeler doğrultusunda Lawshe tekniği kullanılarak 40 ifade uzman değerlendirmesinden geçerli puan alamadığı için madde havuzundan çıkarılmıştır. Uzman değerlendirmesi sonucunda taslak madde havuzunda kalan 52 ifade 5’li likert ölçeğine göre hazırlanmış anket formuna uyarlanmış ve çalışma grubuna benzer özellikler taşıyan 286 kişiden oluşan bir örneklem grubu üzerinde test edilmek üzere pilot uygulamaya tabi tutulmuştur. Pilot uygulama aşamasında katılımcıların anket formunu 15-20 dakika içerisinde cevaplayabildikleri ve anlamakta zorlandıkları herhangi bir maddenin olmadığı görülmüştür.

Pilot uygulama sonucunda elde edilen verilerle iç tutarlılık analizleri gerçekleştirilmiştir. İç tutarlılık analizi yapılmasının nedeni taslak madde havuzunda kalan ifadelerin kavramsal yapıyı tutarlı bir şekilde ölçüp ölçmediğinin tespit edilmesidir. İç tutarlılık analizlerinde taslak madde havuzunda kalan ifadelerin madde toplam puan korelasyonları ve madde silindiğinde Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. İç tutarlılık analizine tabi tutulan madde toplam puan korelasyon katsayısı $\pm 0,10$ 'dan daha düşük olan ifadeler ile Cronbach Alpha güvenirlilik değeri $0,40$ 'ın altında yer alan ifadelerin elenmesi gerekmektedir (Seçer, 2015:60). Ayrıca taslak madde havuzundan iç tutarlılık analizine tabi tutulan bir ifade silindiğinde Cronbach Alpha güvenirliliğinde %5'lik bir artış gözlemleniyorsa o ifadenin silinmesi önerilmektedir (DeVellis, 2017, s. 102; Özdamar, 2017, s. 117). Pilot uygulama verilerinin iç tutarlılık analizleri sonucunda madde toplam korelasyon katsayısı $\pm 0,10$ 'dan daha düşük olan ve Cronbach Alpha güvenirlilik değerini sağlamayan ifadeler tek tek elenerek ölçek taslağı kabul edilebilir düzeye gelinceye kadar analizler tekrar edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda kriterleri sağlayamayan 18 ifade taslak madde havuzundan çıkarılmış ve çalışma grubu üzerinde uygulanabilir olumsuz ifade bulunmayan 34 maddelik ölçeğe ulaşılmıştır.

Ölçekte yer alan ifadelerin bireylerin bilgi, ilgi ve eylem düzeyini ölçmeye yönelik hazırlanması nedeni ile ölçeğin likert formatında hazırlanmasına karar verilmiştir. Likert tipi ölçekler, belirli bir fenomene ilişkin bireylerin tutum, davranış, yargı ya da eğilimlerini sıralı seçeneklere verdikleri cevaplar yardımı ile ortaya koymayı sağlayan ölçektir (Özdamar, 2017, s. 33). Likert ölçeği, birden fazla boyut içeren fenomenlerin boyutlandırılmasını ve her bir boyutun ölçek toplam puanı içindeki büyüklüğünü hesaplama imkânı vermektedir. Bu nedenle Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği 5'li likert ölçeğine uygun olarak (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3= Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) hazırlanmıştır.

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği için hazırlanan form iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özelliklerine yönelik sorulara yer verilmiş, ikinci bölümde ise vatandaşlık okuryazarlığına ilişkin bireylerin bilgi, ilgi ve eylemlerine yönelik madde havuzundan oluşturulan 5'li likert tipi ifadeler yer almıştır. Madde havuzunda yer alan ifadeler kapsam geçerliliğine tabi tutulmuş, uygun olmayanlar elenerek ölçek taslağının güvenilirliğin sağlanması amaçlanmıştır. Yapılan pilot uygulama sonuçlarına göre taslak ölçek son haline getirilip çalışma grubu üzerinde uygulanmış ve elde edilen veriler analiz edilerek Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği oluşturulmuştur. Ölçekten alınan yüksek puanlar

vatandaşlık okuryazarlığının yüksek olduğunu, düşük puanlar ise vatandaşlık okuryazarlığının yetersiz olduğunu göstermektedir.

3. BULGULAR

3.1. Ölçeğin Kapsam Geçerliliği

Kapsam geçerliliği, ölçekte yer alan maddelerin ölçülmek istenen fenomeni ne ölçüde ölçmeye yardımcı olduğunu ve her bir maddenin amaca ne derecede hizmet ettiğini ortaya koyan bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde madde havuzunda yer alan ifadelerden temsil gücü yüksek olanların ölçekte yer alması sağlanır (Ayre & Scally, 2014, s. 79). Kapsam geçerliliğinin sağlanabilmesi için kapsam geçerlik oranı ve kapsam geçerlilik indeksi değerlerine bakılması gerekir. Kapsam geçerlilik oranı, madde havuzunda yer alan bir ifadeyi “Gerekli” olarak belirten uzman sayısının toplam uzman sayısının yarısından çıkarılarak toplam uzman sayısının yarısına bölünmesi yoluyla elde edilir (Lawshe, 1975, s. 567). Bu şekilde bulunan değer $-1 / +1$ arasında değişmektedir. Uzman değerlendiricilerin tümünün madde havuzunda yer alan bir ifadeyi “Gerekli” olarak belirtmeleri halinde KGO değeri 1 olur. Ancak hata payı göz önünde bulundurularak bu değer 0,99 kabul edilir (Yeşilyurt & Çapraz, 2018, s. 255). Kapsam geçerlilik oranı ≤ 0 olan ifadelerin ölçekten çıkarılması gerekmektedir (Ayre & Scally, 2014, s. 80; Lawshe, 1975, s. 567; Wilson vd, 2012, s. 199). Uzmanların yaptıkları değerlendirme sonucunda madde havuzunda yer alan ifadelerin betimsel analizleri yapılmış ve kapsam geçerlilik oranları ve kapsam geçerlilik indeksleri hesaplanmıştır. Bu nedenle uzman görüşleri doğrultusunda madde havuzunda yer alan ifadelerin kapsam geçerlilik oranları ve kapsam geçerlilik indeksleri hesaplanmış ve uygun olmayan ifadeler madde havuzundan çıkarılmıştır.

Kapsam geçerliliğinin sağlanmasında yalnızca kapsam geçerlilik oranının değil, madde havuzunda yer alan ilgili ifadeye ilişkin kapsam geçerlilik indeksinin de dikkate alınması gerekir. Kapsam geçerlilik indeksi, madde havuzunda yer alan kapsam geçerlilik oranı pozitif olan bir maddenin $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde gerekli ya da gereksiz olduğuna karar verilebilmesi için kullanılmaktadır ve uzman sayısına göre değişmektedir. Uzman sayısına göre minimum kapsam geçerlilik indeks değerinin (0,800) altında yer alan ifadelerin taslak madde havuzundan çıkarılması gerekmektedir (Ayre & Scally, 2014, s. 80; Lawshe, 1975, s. 567; Wilson vd, 2012, s. 199). Bu nedenle kapsam geçerlilik oranı ≤ 0 olan 25 ifade ile

kapsam geçerlik indeks değeri $<0,800$ olan 8 ifade taslak madde havuzundan çıkarılarak ölçeğin kapsam geçerliliği sağlanmıştır.

3.2. Ölçeğin Yapı Geçerliliği

Ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlanabilmesi için taslak madde havuzunda kalan ifadeler yeniden numaralandırılmış ve çalışma grubu üzerinde uygulanabilecek 5'li likert ölçeğine uygun anket formatına dönüştürülmüştür. Anket, 15 Ağustos 2020-15 Eylül 2020 tarihleri arasında çalışma grubu üzerinde uygulanmıştır. Elde edilen veriler ışığında analize tabi tutulacak ölçeğin örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığının ve verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri hesaplanmış ve Barlett's Küresellik testi yapılmıştır. Bu test sonucunda ortaya çıkan KMO değeri, örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygun olup olmadığını (Karagöz, 2016, s. 879), Barlett's Küresellik testi sonuçları ise veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığı ve anlamlı faktörler ortaya çıkıp çıkmayacağını göstermektedir.

Tablo 1. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett's Küresellik Testi Sonuçları

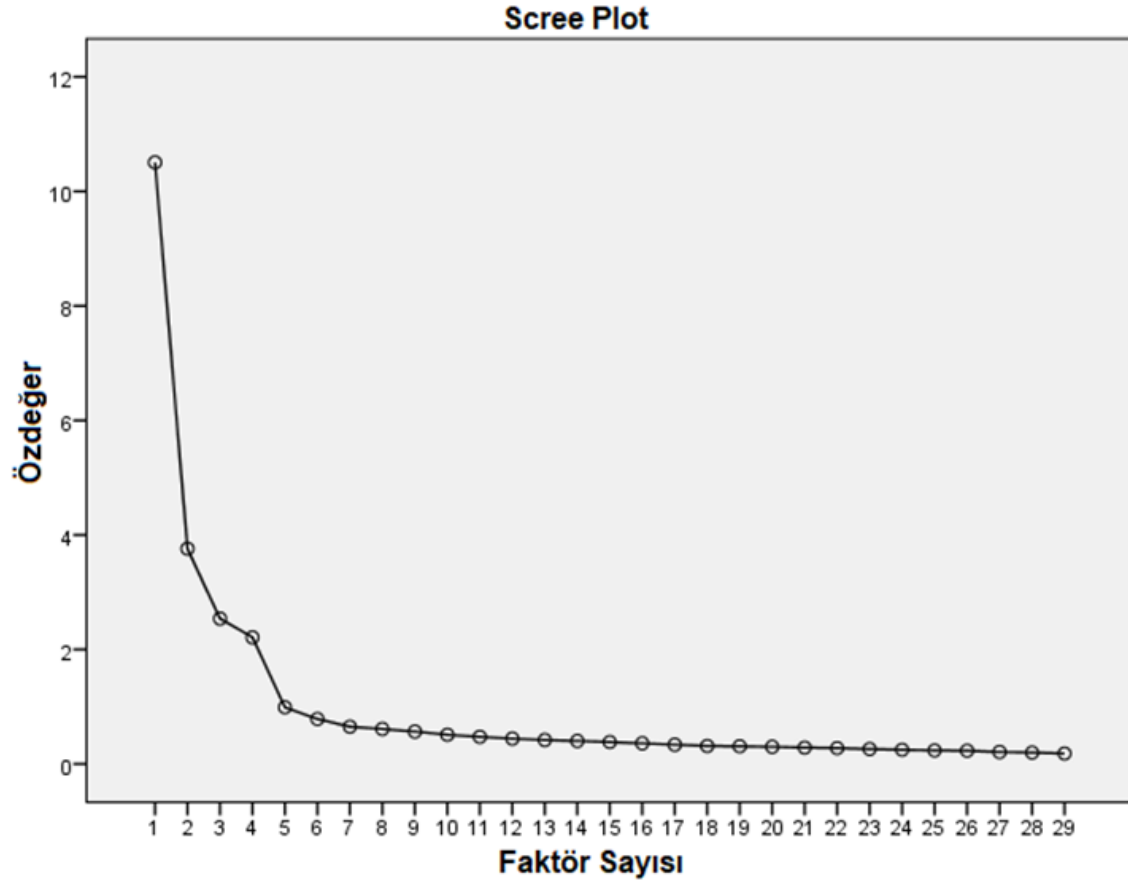
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Değeri	0,943
Ki-Kare Değeri	24741,756
Bartlett's Küresellik Testi	Serbestlik Derecesi 561
	p 0,000
Geçerli Madde Sayısı	34

Yapılan analiz sonuçlarına göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin KMO değeri 0,943, Barlett's Küresellik testi sonucu p değeri 0,000 ($p < 0,05$) olarak bulunmuş ve veri setinin faktör analizine uygun olduğu görülmüştür.

Ölçek maddelerinin faktör analizine uygun olduğu görüldükten sonra ölçeğin yapı geçerliliğini ortaya koymak için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi çeşitli hesaplama teknikleri ile gerçekleştirilmektedir. Ölçek geliştirme süreçlerinde, değişkenleri farklılaştıran temel boyutları ortaya çıkarması bakımından temel bileşenler analizinin kullanılması önerilmektedir (DeVellis, 2017, s. 153). Bu öneri doğrultusunda açımlayıcı faktör analizinde temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Ayrıca açımlayıcı faktör

analizinde araştırmanın amacına uygun olarak birden fazla bağımsız faktör/alt boyut ortaya çıkarılmak istendiğinden dik açılı döndürme yöntemlerinden varimax yöntemi kullanılmış ve bir faktör altında toplanabilecek değişken sayısı minimize edilmeye çalışılmıştır. Faktör sayısının belirlenmesi işleminde, faktör yüklerinin toplam varyansa katkısı nedeni ile faktör özdeğeri alt sınırı 1, faktör yük değeri alt sınırı 0,40 olarak kabul edilmiştir. Bu değerlerin altında kalan faktör yüklerinin toplam varyansa katkısının düşüklüğü nedeni ile ilgili maddeler dikkate alınmamıştır. Ayrıca her bir maddenin faktörlerdeki yük değerleri farklarının (bitiş yük) alt sınırının 0,10 olması gerekmektedir.

Açımlayıcı faktör analizine toplam 34 madde ile başlanmıştır. Yapılan ilk analiz sonucuna göre özdeğeri 1'den büyük 5 faktör olduğu görülmüş olup ortak madde yük değeri 0,5'ten küçük olan maddeler analizden çıkarılmıştır. Bu maddeler çıkartıldıktan sonra test tekrar edilmiş özdeğeri 1'den büyük 4 faktörlü bir ölçek yapısına ulaşılmıştır. Faktörlerin ve faktörleri oluşturan maddelerin incelenmesi neticesinde faktör yükü 0,40'ın altında olan ve maddelerin buldukları faktörlerdeki yük değerleri ile diğer faktörlerdeki yük değerleri arasındaki fark 0,10 ve altında olan maddelerin (bitiş yük) varlığı görülmüş ve bu maddelerin de ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Faktör analizi sonucunda aranan nitelikleri sağlayamayan 5 madde ölçekten çıkartılmıştır. Son hali ile 29 maddelik Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin özdeğeri 1'den büyük, 4 faktör altında toplandığı ve her bir faktörde yer alan maddelerin anlamlı ve tutarlı bir şekilde boyutlara ayrıldığı görülmüştür. Açımlayıcı Faktör Analizi sonucu ortaya çıkan yamaç birikinti grafiği Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği Yamaç Birikinti Grafiği

Yamaç birikinti grafiğinde dikey eksende özdeğerler, yatay ekseninde ise faktör sayısı yer almaktadır. Yamaç birikinti grafiği analizinde özdeğerin 1'den düşük değere ulaştığı nokta faktör sayısını belirtmektedir. Buna göre dördüncü noktadan sonra özdeğer 1'in altına düşmeye başlamış ve yatay bir seyir takip etmiştir. Bu nedenle vatandaşlık okuryazarlığı ölçeğinin optimum faktör sayısının 4 olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 2. Açımlayıcı Faktör Analizi Sonucu Ortaya Çıkan Faktörler ve Maddelere Ait Faktör Yükleri*

Madde Numarası	Faktörler				Ortak Faktör Varyansı
	1	2	3	4	
M1	0,798				0,684
M4	0,798				0,714
M5	0,786				0,689
M2	0,784				0,696
M3	0,782				0,678
M6	0,761				0,651
M7	0,728				0,584

M9	0,674	0,538
M11	0,616	0,533
M32	0,793	0,688
M27	0,779	0,717
M28	0,775	0,679
M33	0,771	0,671
M29	0,763	0,689
M26	0,728	0,656
M31	0,700	0,581
M30	0,681	0,563
M14	0,797	0,688
M13	0,774	0,668
M12	0,766	0,628
M19	0,761	0,665
M18	0,738	0,601
M17	0,728	0,599
M16	0,725	0,595
M15	0,708	0,602
M22	0,867	0,769
M23	0,858	0,756
M24	0,838	0,760
M21	0,782	0,672

* 0,40'ın altındaki faktör yük değerleri tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 3. Açıklayıcı Faktör Analizi Toplam Varyans Tablosu

Faktör	Başlangıç Özdeğeri			Yük Kareleri Toplamı			Döndürülmüş Yük Kareleri Toplamı		
	Toplam Özdeğer	Varyans %	Birikimli %	Toplam Özdeğer	Varyans %	Birikimli %	Toplam Özdeğer	Varyans %	Birikimli %
1	10,506	36,229	36,229	10,506	36,229	36,229	5,724	19,737	19,737
2	3,76	12,964	49,193	3,76	12,964	49,193	5,198	17,924	37,66
3	2,539	8,754	57,947	2,539	8,754	57,947	4,949	17,067	54,727
4	2,211	7,626	65,573	2,211	7,626	65,573	3,145	10,846	65,573

* Özdeğeri 1'den küçük faktörler tabloda gösterilmemiştir.

Açıklayıcı faktör analizi sonucunda Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin 4 faktör altında 29 maddeden oluştuğu görülmüştür. Birinci faktör altında yer alan 9 madde (M1, M4, M5, M2,

M3, M6, M7, M9, M11) toplam varyansın %19,737'si açıklamaktadır. Bu faktör altında yer alan maddeler incelendiğinde vatandaşlık bilgisine sahip olma durumu ile ilgili olduğu görülerek Bilgi faktörü olarak adlandırılmıştır. İkinci faktör altında yer alan 8 madde (M32, M27, M28, M33, M29, M26, M31, M30) toplam varyansın %17,924'ünü açıklamaktadır. Bu faktör altında yer alan maddelerin hak arama davranışı ile ilgili olduğu görülmüş ve Hak Arama faktörü olarak isimlendirilmiştir. Üçüncü faktör altında yer alan 8 madde (M14, M13, M12, M19, M18, M17, M16, M15) toplam varyansın %17,067'sini açıklamaktadır. Bu faktör altında yer alan maddeler vatandaşlıkla ilgili konulara karşı gösterilen ilgi ile alakalı olduğundan İlgi faktörü olarak adlandırılmıştır. Dördüncü faktör altında yer alan 4 madde (M22, M23, M24, M21) ise toplam varyansın %10,846'sını açıklamaktadır. Bu faktör altında yer alan maddelerin vatandaşlıkla ilgili eylem davranışlarını içermesi nedeni ile bu faktöre Eylem adı verilmiştir. Açımlayıcı Faktör Analizi sonuçlarına göre ölçekte yer alan tüm maddelerin ortak faktör varyansı (paydaşlık oranı) 0,20'den büyüktür. Bu nedenle hiçbir maddenin ölçekten çıkarılmasına gerek olmadığı görülmüştür. Açımlayıcı Faktör Analizi Toplam Varyans tablosuna göre ortaya çıkan faktörlerin döndürülmüş yük kareleri toplamı %65,573'tür. Kısaca analiz sonucunda ortaya çıkan faktör sayısı toplam varyansın %65,57'sini açıklamaktadır. Ölçek geliştirme çalışmalarında bu değer en az %40 olması beklendiğinden ortaya çıkan sonuç vatandaşlık okuryazarlığını ölçmede yeterli bir varyansa sahip olduğunu göstermektedir.

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği'nde yer alan maddelerin ayırt edici özelliğini belirlemek için alt grup-üst grup ortalama puanları için t testi yapılmış, her bir maddenin ölçek ile olan ilişkisini ortaya çıkarmak amacı ile de madde korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Madde ayırt ediciliğini ortaya çıkarmak için katılımcıların Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği'nden almış oldukları ortalama puanlar en yüksekte en düşüğe doğru sıralanmıştır. En düşük ortalama puana sahip %27 (292) ile en yüksek ortalama puana sahip %27 (292) alt grup-üst grup olarak ayrılarak bağımsız örneklem t-testi yapılmış ve p değerleri dikkate alınmıştır. Madde toplam korelasyon katsayısı ölçekte yer alan her bir maddeden alınan ortalama puan ile ölçeğin toplam ortalama puanı arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Madde toplam korelasyonu katsayısının 0,25 ve üzeri olması ilgili maddenin iyi derecede ayırt edici özellik taşıdığını ve maddelerin benzer özellikleri ölçerek iç tutarlılığın yüksek olduğunu göstermektedir (Karagöz, 2016, s. 947). Madde toplam korelasyon katsayısının 0,10 ve altında olması durumunda ise maddelerin ölçekten çıkarılması gerektiği belirtilmiştir (Seçer, 2015, s. 64). Analiz sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği Alt Grup – Üst Grup Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Madde No	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	t	p
M1	Alt grup	292	3,32	1,220	0,071	-16,580	0,000
	Üst grup	292	4,65	0,638	0,037		
M2	Alt grup	292	3,40	1,190	0,070	-16,220	0,000
	Üst grup	292	4,63	0,512	0,030		
M3	Alt grup	292	3,42	1,133	0,066	-15,443	0,000
	Üst grup	292	4,59	0,606	0,035		
M4	Alt grup	292	3,47	1,176	0,069	-15,770	0,000
	Üst grup	292	4,66	0,542	0,032		
M5	Alt grup	292	3,42	1,127	0,066	-17,397	0,000
	Üst grup	292	4,68	0,497	0,029		
M6	Alt grup	292	3,40	1,169	0,068	-15,621	0,000
	Üst grup	292	4,58	0,559	0,033		
M7	Alt grup	292	3,14	1,154	0,068	-16,928	0,000
	Üst grup	292	4,45	0,643	0,038		
M9	Alt grup	292	3,18	1,217	0,071	-18,069	0,000
	Üst grup	292	4,59	0,540	0,032		
M11	Alt grup	292	3,00	1,217	0,071	-19,802	0,000
	Üst grup	292	4,55	0,551	0,032		
M12	Alt grup	292	1,85	0,837	0,049	-25,715	0,000
	Üst grup	292	3,89	1,067	0,062		
M13	Alt grup	292	2,08	1,029	0,060	-27,203	0,000
	Üst grup	292	4,23	0,882	0,052		

Tablo 4'ün devamı

Madde No	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	t	p
M14	Alt grup	292	1,99	0,921	0,054	-26,268	0,000
	Üst grup	292	3,99	0,916	0,054		
M15	Alt grup	292	2,53	1,165	0,068	-22,452	0,000
	Üst grup	292	4,33	0,709	0,041		
M16	Alt grup	292	1,83	0,891	0,052	-21,464	0,000
	Üst grup	292	3,66	1,148	0,067		
M17	Alt grup	292	1,82	0,876	0,051	-23,626	0,000
	Üst grup	292	3,72	1,063	0,062		
M18	Alt grup	292	2,01	0,993	0,058	-25,599	0,000

	Üst grup	292	4,02	0,906	0,053		
M19	Alt grup	292	2,18	1,078	0,063	-26,983	0,000
	Üst grup	292	4,27	0,763	0,045		
M21	Alt grup	292	1,99	0,942	0,055	-15,659	0,000
	Üst grup	292	3,46	1,293	0,076		
M22	Alt grup	292	1,95	0,897	0,053	-12,880	0,000
	Üst grup	292	3,15	1,324	0,077		
M23	Alt grup	292	1,87	0,909	0,053	-12,433	0,000
	Üst grup	292	3,10	1,413	0,083		
M24	Alt grup	292	1,99	0,914	0,053	-16,207	0,000
	Üst grup	292	3,51	1,317	0,077		
M26	Alt grup	292	2,97	1,249	0,073	-19,928	0,000
	Üst grup	292	4,57	0,567	0,033		
M27	Alt grup	292	3,02	1,214	0,071	-20,119	0,000
	Üst grup	292	4,60	0,563	0,033		
M28	Alt grup	292	2,75	1,128	0,066	-21,335	0,000
	Üst grup	292	4,41	0,695	0,041		
M29	Alt grup	292	2,96	1,199	0,070	-20,707	0,000
	Üst grup	292	4,58	0,584	0,034		
M30	Alt grup	292	2,67	1,128	0,066	-20,957	0,000
	Üst grup	292	4,36	0,780	0,046		
M31	Alt grup	292	2,60	1,052	0,062	-21,681	0,000
	Üst grup	292	4,28	0,806	0,047		
M32	Alt grup	292	2,79	1,165	0,068	-20,526	0,000
	Üst grup	292	4,41	0,691	0,040		
M33	Alt grup	292	2,68	1,154	0,068	-22,256	0,000
	Üst grup	292	4,43	0,698	0,041		

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin alt grup-üst grup bağımsız örneklem t testi analizi sonuçlarına göre ölçeği oluşturan tüm maddelerin anlamlılık düzeyi 0,000 olarak bulunmuştur ($p < 0.05$). Bu sonuç ölçekte yer alan tüm maddelerin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin açımlayıcı faktör analizi sonrası ortaya çıkan faktörler arasında ve faktörlerin ölçeğin tümü ile anlamlı bir ilişki içerisinde olup olmadığı sınanmıştır. Bunun için faktörler arası Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği Faktörler Arası Korelasyon İlişkisi

Faktörler	Bilgi	Hak Arama	İlgi	Eylem	
Hak Arama	r	0,581**			
	p	0,000			
	N	1081			
İlgi	r	0,382**	0,403**		
	p	0,000	0,000		
	N	1081	1081		
Eylem	r	0,172**	0,247**	0,321**	
	p	0,000	0,000	0,000	
	N	1081	1081	1081	
Ölçek Toplamı	r	0,768**	0,799**	0,767**	0,511**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000
	N	1081	1081	1081	1081

Tablo 5 incelendiğinde, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi sonucuna göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin faktörleri arasında ve her bir faktör ölçeğin tamamı ile pozitif yönde anlamlı ilişki (*p<0,001) içerisinde olduğu görülmektedir.

Sosyal bilimlerde likert tipi toplamı ölçek maddelerinin birbirleri ile tutarlı olup olmadığını ve maddelerin hipotetik bir değişkeni ölçüp ölçmediğini belirlemek amacı ile gerçekleştirilen yöntemlerden birisi de Cronbach Alpha (α) katsayısıdır. Cronbach Alfa katsayısı, bir maddenin alabileceği değer sayısı ikinin üzerinde olduğu zaman sıkça kullanılan bir yöntemdir (Akbulut, 2010, s. 79). Cronbach Alpha katsayısı 0 ile 1 arasında değişmekte ve 1'e doğru yaklaştıkça ölçeğin güvenilirliği artmaktadır. Sosyal Bilimler alanında genel kabul gören Cronbach Alpha (α) katsayısı değer aralıkları şu şekildedir (Özdamar, 2017, s. 74); $0,00 < \alpha \leq 0,40$ – Ölçek güvenilir değil; $0,40 < \alpha \leq 0,50$ – Ölçek düşük derecede güvenilir; $0,50 < \alpha \leq 0,60$ – Ölçek orta derecede güvenilir; $0,60 < \alpha \leq 0,75$ – Ölçek genel kabul gören derecede güvenilir; $0,75 < \alpha \leq 0,85$ – Ölçek yüksek derecede güvenilir; $\alpha \geq 0,85$ – Ölçek mükemmel derecede güvenilir. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinde yer alan faktörlerin, her bir faktör altında yer alan maddelerin ve ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alpha değerleri Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği Cronbach Alpha Değerleri

Faktör	Madde No	N	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alpha (α) Katsayısı		
					Madde Çıkarıldığında	Faktör	Ölçek
Bilgi	M1	1081	4,15	1,027	0,929	0,925	0,931
	M2	1081	4,16	0,931	0,929		
	M3	1081	4,17	0,919	0,929		
	M4	1081	4,22	0,923	0,929		
	M5	1081	4,18	0,933	0,929		
	M6	1081	4,13	0,935	0,929		
	M7	1081	3,92	0,902	0,929		
	M9	1081	4,00	0,918	0,929		
	M11	1081	3,94	0,952	0,928		
	İlgi	M12	1081	2,74	0,605		
M13		1081	3,12	0,708	0,929		
M14		1081	2,90	0,725	0,929		
M15		1081	3,48	0,842	0,929		
M16		1081	2,57	0,614	0,930		
M17		1081	2,60	0,625	0,930		
M18		1081	2,98	0,687	0,929		
M19		1081	3,31	0,735	0,929		
Eylem	M21	1081	2,64	0,651	0,930	0,888	
	M22	1081	2,53	0,615	0,930		
	M23	1081	2,39	0,597	0,930		
	M24	1081	2,66	0,654	0,930		
Hak Arama	M26	1081	3,93	0,912	0,929	0,922	
	M27	1081	3,96	0,905	0,928		
	M28	1081	3,70	0,912	0,928		
	M29	1081	3,91	0,973	0,928		
	M30	1081	3,59	0,894	0,929		
	M31	1081	3,56	0,824	0,929		
	M32	1081	3,75	0,924	0,929		
	M33	1081	3,68	0,919	0,928		

Tablo 6'ya göre; Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0,931'dir. Ölçeğin Bilgi alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı 0,925; İlgi alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı 0,909; Eylem alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı 0,888 ve Hak Arama alt boyutunun Cronbach Alpha katsayısı ise 0,922'dir. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin tüm maddelerinin Cronbach Alpha katsayıları incelendiğinde ölçekten hiçbir maddenin çıkarılmasına gerek olmadığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği mükemmel derecede güvenilirdir.

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin iç tutarlılığının tespiti için son olarak iki yarıya bölme yöntemi ile Cronbach Alpha, Korelasyon ve Spearman Brown analizleri yapılmıştır. İki yarıya bölme yöntemi ölçeğin iki yarısı arasındaki iç tutarlılığı hesaplamaktadır (Baykul, 2015, s. 167). İki yarıya bölme yöntemi ile ölçeği oluşturan maddeler iki eşit yarıya bölünmekte ve iki yarı arasındaki ilişki katsayısı hesaplanmaktadır (Tavşancıl, 2014, s. 27). Analiz sonucunda iç tutarlılık güvenilirliğinin sağlanabilmesi için Cronbach Alpha katsayılarının en az 0,60; korelasyon katsayısının 0,20 – 0,90 arasında ve Spearman Brown katsayısının ise 0,70'ten yüksek olması gerekmektedir (Field, 2009, s. 674).

Vatandaşlık Okuryazarlığı anketi tek bir zaman diliminde gerçekleştirilmesi nedeni ile test-tekrar test analizi yapılamadığından iki yarıya bölme yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin 29 maddeden oluşması nedeni ile M17 maddesi her iki yarıda değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği iki yarıya bölme Cronbach Alpha, Korelasyon ve Spearman Brown analizi sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği İki Yarıya Bölme Analizi Sonuçları

Cronbach's Alpha	Birinci Yarı	Değer	0,902
		N	15 ^a
	İkinci Yarı	Değer	0,884
		N	15 ^b
	Toplam Madde Sayısı		29
	Yarılar arası Korelasyon Katsayısı		0,675
	Spearman-Brown Katsayısı		0,806

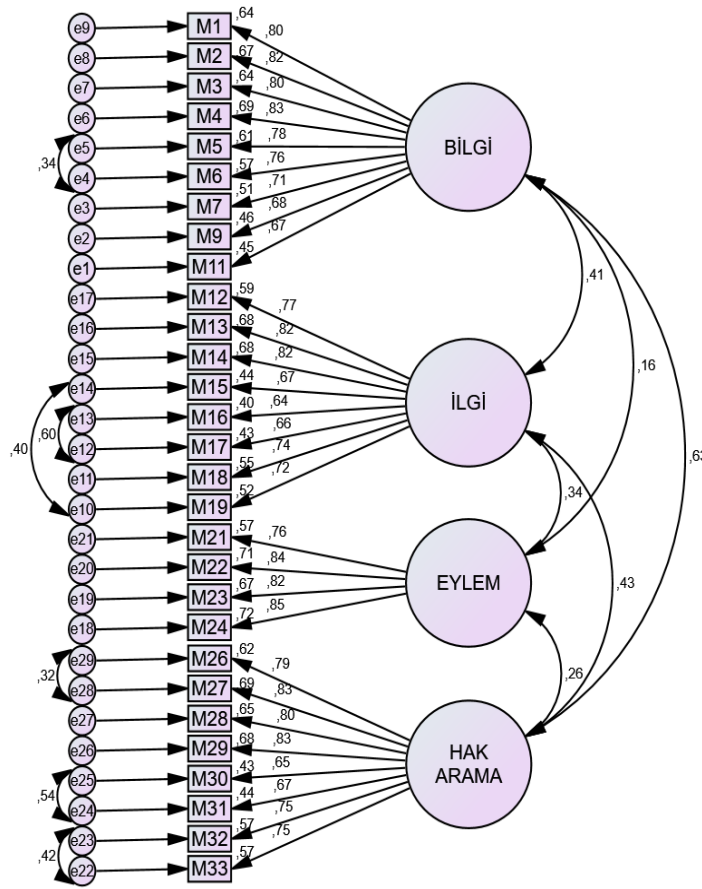
^a. 1. Yarı Maddeleri: M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M9, M11, M12, M13, M14, M15, M16, M17

^b. 2. Yarı Maddeleri: M17, M18, M19, M21, M22, M23, M24, M26, M27, M28, M29, M30, M31, M32, M33

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği iki yarıya bölme analizi sonuçlarına göre Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin ilk yarısına ait Cronbach Alpha katsayısı 0,902; ikinci yarısına ait Cronbach Alpha katsayısı ise 0,884'dür. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin yarılar arası korelasyon katsayısı 0,675, Spearman-Brown katsayısı ise 0,806 olarak hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre elde edilen değerlerin güvenilirlik kriterlerini sağladığı ve ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliğine sahip olduğu görülmüştür.

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin güvenilirliğinin sağlanabilmesi için son olarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi, değişkenler arasındaki nedenselliği ve yapısal özellikleri analiz etmeye yarayan bir yöntemdir. Bu yöntem ile kuramsal bilgilere dayalı olarak belirlenen gözlem değişkenlerinin gizil faktörlerle ve gizil

faktörlerinde kendi aralarında birbirleri ile ilişkili olup olmadıkları belirlenmektedir. Bu nedenle daha önce yapılan açımlayıcı faktör analizinde gözlemlenen verilerin teyit edilip edilmediği ve ölçeğin alt boyutlarına ait gözlem verilerinin ne ölçüde uyum gösterdiği belirlenmeye çalışılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi SPSS AMOS 23 programı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda uyum iyiliği değerlerine ilişkin olarak modifikasyon indeksleri incelenmiş ve e12 ile e13, e24 ile e25, e22 ile e23, e10 ile e14, e28 ile e29 ve e4 ile e5 arasında bir kovaryans yapısı önerilmiştir. İlgili yapı oluşturulup model yeniden çözümlenmiş ve elde edilen analiz sonuçları Şekil 3’de verilmiştir.

CMIN=1430,423; DF=363; CMIN/DF=3,941; p=,000; RMSEA=,052; CFI=,950; GFI=,912

Şekil 3. Doğrulayıcı Faktör Analizi Standardize Edilmiş Path Diyagramı

Vatandaşlık Okuryazarlığı modeline ilişkin uyum iyiliği değerleri için yapılan modifikasyon önerileri sonrasında model uyum iyiliği indeks değerleri; CMIN=1430,423; DF=363; CMIN/DF=3,941 p=0,000; RMSEA=0,052; CFI=0,950 ve GFI=0,912 olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi ile elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde uyum iyiliği kritik değerleri dikkate alınmaktadır. Bu kriter değerler ile Vatandaşlık Okuryazarlığı

Ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri karşılaştırmalı olarak Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Uyum İyiliği Kritik İndeks Değerleri ve Vatandaşlık Okuryazarlığı Uyum İyiliği İndeks Değerleri

Uyum İyiliği İndeksleri	Uyum İyiliği Kritik İndeks Değerleri	Vatandaşlık Okuryazarlığı Modelinin Uyum İyiliği İndeks Değerleri	Sonuç
χ^2 / df	$\chi^2 / df \leq 2,5 =$ Mükemmel uyum $\chi^2 / df \leq 5 =$ İyi uyum	3,941	İyi Uyum
RMSEA	$RMSEA \leq 0,05 =$ Mükemmel uyum $RMSEA \leq 0,08 =$ İyi uyum	0,052	İyi Uyum
SRMR	$SRMR \leq 0,05 =$ Mükemmel uyum $SRMR \leq 0,08 =$ İyi uyum	0,051	İyi Uyum
GFI	$GFI \geq 0,950 =$ Mükemmel uyum $GFI \geq 0,900 =$ İyi uyum	0,912	İyi Uyum
AGFI	$AGFI \geq 0,950 =$ Mükemmel uyum $AGFI \geq 0,900 =$ İyi uyum	0,901	İyi Uyum
TLI	$TLI \geq 0,950 =$ Mükemmel uyum $TLI \geq 0,900 =$ İyi uyum	0,944	İyi Uyum
CFI	$CFI \geq 0,950 =$ Mükemmel uyum $CFI \geq 0,900 =$ İyi uyum	0,950	Mükemmel Uyum
IFI	$IFI \geq 0,950 =$ Mükemmel uyum $IFI \geq 0,900 =$ İyi uyum	0,950	Mükemmel Uyum
NFI	$NFI \geq 0,950 =$ Mükemmel uyum $NFI \geq 0,900 =$ İyi uyum	0,934	İyi Uyum
RFI	$RFI \geq 0,950 =$ Mükemmel uyum $RFI \geq 0,900 =$ İyi uyum	0,926	İyi Uyum

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre 29 maddeden oluşan Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin uyum iyiliği indeks değerlerine ilişkin olarak; ki-kare / serbestlik derecesi (χ^2 / df) değeri 3,941 olarak bulunmuş ve modelin iyi uyuma sahip olduğu, yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) değeri 0,052 olarak bulunmuş ve modelin iyi uyuma sahip olduğu; ortalama hataların karekökü (SRMR) değeri 0,051 olarak bulunmuş ve modelin iyi uyuma sahip olduğu; uyum iyiliği indeksi (GFI) değeri 0,912 olarak bulunmuş ve modelin iyi uyuma sahip olduğu; düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (AGFI) değeri 0,901 olarak bulunmuş ve modelin iyi uyuma sahip olduğu; Tucker-Lewis uyum iyiliği indeksi (TLI) değeri 0,944 olarak bulunmuş ve modelin iyi uyuma sahip olduğu; karşılaştırmalı uyum iyiliği indeksi (CFI) değeri 0,950 olarak bulunmuş ve modelin mükemmel uyuma sahip olduğu; artırılmış uyum iyiliği indeksi (IFI) değeri 0,950 olarak bulunmuş ve modelin mükemmel uyuma sahip olduğu; normlaştırılmış uyum indeksi (NFI) değeri 0,934 olarak bulunmuş ve modelin iyi

uyuma sahip olduğu; göreceli uyum indeksi (RFI) değeri ise 0,926 olarak bulunmuş ve modelin iyi uyuma sahip olduğu görülmüştür.

Ayrıca Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğine ait doğrulayıcı faktör analizi ile yol katsayıları hesaplanmıştır. Yol katsayıları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Yol Katsayıları

Madde	Path	Faktör	β_0	β_1	S.E.	C.R.	p
M1	<---	Bilgi	0,796	1,159	0,049	23,499	<0,001
M2	<---	Bilgi	0,811	1,070	0,045	23,892	<0,001
M3	<---	Bilgi	0,798	1,040	0,044	23,556	<0,001
M4	<---	Bilgi	0,827	1,081	0,045	24,279	<0,001
M5	<---	Bilgi	0,806	1,066	0,045	23,756	<0,001
M6	<---	Bilgi	0,780	1,034	0,045	23,110	<0,001
M7	<---	Bilgi	0,711	1,010	0,047	21,284	<0,001
M9	<---	Bilgi	0,675	1,001	0,049	20,319	<0,001
M11	<---	Bilgi	0,670	1			
M12	<---	İlgi	0,761	1,007	0,039	25,556	<0,001
M13	<---	İlgi	0,798	1,092	0,040	26,978	<0,001
M14	<---	İlgi	0,804	1,055	0,039	27,227	<0,001
M15	<---	İlgi	0,696	0,872	0,038	23,113	<0,001
M16	<---	İlgi	0,687	0,902	0,040	22,812	<0,001
M17	<---	İlgi	0,702	0,918	0,039	23,364	<0,001
M18	<---	İlgi	0,743	0,980	0,039	24,904	<0,001
M19	<---	İlgi	0,758	1			
M21	<---	Eylem	0,757	0,887	0,032	27,975	<0,001
M22	<---	Eylem	0,840	0,961	0,030	32,251	<0,001
M23	<---	Eylem	0,821	0,941	0,030	31,313	<0,001
M24	<---	Eylem	0,847	1			
M26	<---	Hak Arama	0,791	0,981	0,035	28,125	<0,001
M27	<---	Hak Arama	0,834	0,983	0,033	30,093	<0,001
M28	<---	Hak Arama	0,796	0,990	0,035	28,368	<0,001
M29	<---	Hak Arama	0,813	0,974	0,033	29,120	<0,001
M30	<---	Hak Arama	0,682	0,880	0,037	23,503	<0,001
M31	<---	Hak Arama	0,698	0,887	0,037	24,171	<0,001
M32	<---	Hak Arama	0,783	0,981	0,035	27,778	<0,001
M33	<---	Hak Arama	0,780	1			

β_0 : Standart yol katsayıları

β_1 : Standart olmayan yol katsayıları

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan yol katsayı değerlerinin uyum iyiliği açısından aranan kriterleri sağladığı görülmüş ve Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin alt boyutlarında yer alan tüm maddelere ait yol katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,001$).

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin geliştirilme sürecinde elde edilen verilerle gerçekleştirilen analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada bireylerin vatandaşlık okuryazarlığı düzeylerini belirlemek amacı ile Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği geliştirilmiş, geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında öncelikle literatür taraması gerçekleştirilmiş, farklı açılardan vatandaşlık ile ilgili daha önce geliştirilmiş olan ölçekler dikkate alınarak vatandaşlık okuryazarlığını ortaya çıkarabilecek muhtemel ifadeler madde havuzuna eklenmiştir. Daha sonra üniversite öğrencileri ile yapılandırılmamış görüşme formu aracılığı ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, öğrencilerin verdikleri yanıtlar Maxqda programı aracılığı ile içerik analizine tabi tutulmuş ve en sık kullanılan kelimeler üzerinden madde havuzunda yer alması gereken ifadeler belirlenmiştir. Bu aşamadan sonra oluşturulan madde havuzunda yer alan ifadelerin kapsam geçerliliğini sağlamak için alanında konu ile ilgili 20 uzmandan görüş ve önerileri istenmiştir. Uzmanlardan 13'ü geri dönüş sağlayarak çalışmaya katılabileceklerini belirtmişlerdir. Uzman değerlendirmesi sonucu madde havuzunda yer alan ifade sayısı 52 olarak tespit edilmiş ve hazırlanan ölçek taslağı 5'li likert ölçeğine göre hazırlanarak anket formuna uyarlanmıştır. Oluşturulan anket formu ana örneklem üzerinde uygulanmadan önce pilot uygulamaya tabi tutulmuş, pilot uygulamada anket formunda herhangi bir probleme rastlanmamıştır. Bunun üzerine anket formu tüm Türkiye'yi temsil etme özelliğine sahip 1081 kişiden oluşan çalışma grubu üzerinde uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkarmak için açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi öncesi KMO ve Barlett's Küresellik testleri ile ölçeğin açımlayıcı faktör analizine uygun olup olmadığına bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda KMO katsayısı 0,943, Barlett's Küresellik testi p değeri ise 0,000 olarak bulunmuş ve veri setinin faktör analizine mükemmel düzeyde uygun olduğu görülmüştür.

Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin yapı geçerliliğini ortaya koymak için açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve analiz sonrası 29 maddeden oluşan, özdeğeri 1'den büyük 4 faktörlü bir yapıya sahip Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği elde edilmiştir. Ölçeği oluşturan faktörlerin açıklanan toplam varyans oranı % 65,573 olarak bulunmuştur. Açımlayıcı faktör analizi

sonucu Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin Bilgi, Hak Arama, İlgi ve Eylem alt boyutlarından oluştuğu görülmüştür.

Açımlayıcı faktör analizi sonrası Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinde yer alan maddelerin ayırt edici özelliğini belirlemek amacıyla alt grup üst grup ortalama puanları için t testi yapılmış, her bir maddenin ölçek ile olan ilişkisini ortaya çıkarmak amacı ile de madde korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. T testi sonuçlarına göre bütün maddelerin anlamlılık düzeyi 0,000 bulunmuş, madde korelasyon katsayılarının ise 0,20'den büyük olduğu görülmüştür. Böylelikle maddelerin benzer özellikleri ölçtüğü ve ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Açımlayıcı faktör analizi sonrası doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve modelin uyum iyiliği indeksleri incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum değerleri; $\chi^2 = 1430,423$; $DF=363$, $\chi^2/df= 3,941$; $p= 0,000$; $RMSEA= 0,052$; $SRMR = 0,051$; $GFI=0,912$; $CFI=0,950$; $IFI= 0,950$; $NFI=0,934$; $RFI=0,926$ olarak bulunmuştur. Bu değerlere göre modelin CFI ve IFI için mükemmel uyum, χ^2/df oranı, RMSEA, SRMR, GFI, NFI ve RFI için iyi uyum gösterdiği anlaşılmıştır.

Geliştirilen Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeğinin güvenirlilik analizleri de yapılmış, Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. Buna göre; 29 maddelik ölçeğin tamamının Cronbach Alpha katsayısı 0,931 olarak bulunmuştur. Ölçeği oluşturan alt boyutlar açısından Bilgi faktörü için 0,925; İlgi faktörü için 0,909; Eylem Faktörü için 0,888; Hak Arama faktörü için 0,922 Cronbach Alpha değerlerine ulaşılmıştır.

Bu çalışma sonucunda geliştirilen Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği, 5'li likert tipi (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3= Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) toplam 29 maddeden oluşan, en düşük puanı 29, en yüksek puanı ise 145 olan ve ters kod bulundurmeyen geçerli ve güvenilir bir ölçektir. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar vatandaşlık okuryazarlığının yüksek olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2009). *Kral devlet ya da ölümlü tanrı*. İmge Yayınevi.
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde spss uygulamaları*. İdeal Yayıncılık.
- Arat, Y. (1998). Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve vatandaşlık. Artun Ünsal (Ed.) *75. Yılda tebaa'dan yurttaş'a doğru* içinde (s. 67-76). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aristoteles (2017). *Politika*. (Çev. Furkan Akderin). Say Yayınları.

- Arslan, H., Dil, K., Çetin, E. ve Yazıcı, S. (2017). Aktif yurttaşlık öz-yeterlik ölçeği: bir geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of Human Sciences*, 14(3), 2797-2809, <https://acikerisim.bartın.edu.tr/handle/11772/1552>.
- Ayre, C. & Scally, A. J. (2014). Critical values for lawshe's content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47(1), 79 – 86. <https://doi.org/10.1177/0748175613513808>.
- Aydın, R. (2018). Ulus, uluslaşma ve devlet: bir modern kavram olarak ulus devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 6(1), 229-256, <https://doi.org/10.14782/marusbd.412645>.
- Aziz, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Nobel Yayınevi.
- Bakioğlu, A. & Kurt, T. (2009). Öğretmenlerin demokrasi vatandaşlık ve vatanseverlik algılarının nitel olarak incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 19-39. <http://dSPACE.marmara.edu.tr/handle/11424/1050>.
- Barry, N. P. (2004). *Modern siyaset teorisi*. Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin (Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Baykul, Y. (2015). *Eğitimde ve psikolojide ölçme: klasik test teorisi ve uygulaması*. Pegem Akademi.
- Beşirli, H. (2005). Politik sosyalizasyon araştırmaları ve politik sosyalizasyon sürecinin bir unsuru olarak kışla. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 31, 251-261. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9510/118888>.
- Bilgin, N. (1997). *Cumhuriyet, demokrasi ve kimlik*. Bağlam Yayınları.
- Bozkaya, H. & İlgaz, S. (2021). Vatandaşlık bilinç ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(9), 57-86. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1769918>.
- Brasof, M. & Spector, A. (2016). Teach students about civics through schoolwide governance. *Phi Delta Kappan*, 97 (7), 63-68. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0031721716641652>.
- Cohen, J. L. (1999). Changing paradigms of citizenship and the exlusiveness of the demos. *International Sociology*, 14 (3), 245-268. <https://doi.org/10.1177/0268580999014003002>.
- Council of Europe (2010). *Charter on education for democratic citizenship and human rights education recommendation CM/Rec (2010)7 and explanatory memorandum*. <https://www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-educatio>.
- Çevik, M. S. & Erçetin, Ş. Ş. (2021). Vatandaşlık algısı ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 6445-6477, <https://doi.org/10.26466/opus.938404>

- Çınar, M. (2022). *Coğrafya eğitimi ve politik okuryazarlık*. İksad Yayınları.
- Çiçek, S. & Akhan, N. E. (2020). İyi vatandaşlık algısı ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması, *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(33), 342-358, <https://doi.org/10.29329/mjer.2020.272.16>
- Da Silva, V. M. & Vaz, F. (2013). Civic literacy projects in libraries: acting in the present thinking in the future. <http://library.ifla.org/264/1/099-silva-en.pdf>.
- Dağ, R. (2018). Katılımcı demokrasi ve aktif vatandaşlık: adıyaman örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 294 - 303, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1716472>.
- DeVellis, R. F. (2017). *Scale development: theory and applications*. Sage Publications.
- Durualp, E. & Doğan, İ. (2017). Vatandaşlık algısı ölçeğinin faktör yapısının incelenmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 62, 65-83.
- Duruhan, K., & Ersöz, Y. (2013). Ortaokulda demokrasi algıları ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Tarih Okulu Dergisi*, 16, 657-672.
- Erdem, B.B. (2016). *Türk vatandaşlık hukuku*. Beta –Yayınları.
- Erkuş, A. (2014). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme*. Pegem Akademi.
- Eurydice, (2017). European Commission / EACEA / Eurydice 2017. *Citizenship Education at School in Europe –2017 Eurydice Report*, Publications Office of the European Union.
- Faiz, M. (2018). Yurttaşlık okuryazarlığı. Emine Karasu (Ed.) *İlkokulda Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s.181-209). Eğiten Kitap Yayınları.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Sage Publications.
- Finley, M. I. (1985). *L'invention de la politique*. Champs Historie.
- Fişek, H. (1961). *Anayasa ve vatandaşlık*. Ajans Türk Matbaası.
- Goodman, J. (1989). Education for critical democracy. *Journal of Education*, 17(2), 88–116. doi:10.1177/002205748917100207.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54., https://doi.org/10.1501/Asbd_00000000028.
- Hobbes, T. (2017). *Leviathan*. (Çev. Semih Lim). Yapı Kredi Yayınları.
- Hoskins, B., Jesinghaus J., Mascherini, M., Munda, G., Nardo, M., Saisana, M., Nijlen, D. V., Vidoni, D., Villalba, E. (2006). Measuring active citizenship in Europe. *European Commission Directorate – General Joint Research Centre Institute for the Protection and Security of the Citizen*, https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/jrc-coin-measuring-active-citizenship-2006_en.pdf.
- Janowitz, M. (1980). Observation on the sociology of citizenship: obligations and rights. *Social Forces*, 59(1), 1 – 24. <https://www.jstor.org/stable/2577830>.
- Kara, C., Topkaya, Y. & Şimşek, U. (2012). Aktif vatandaşlık eğitiminin sosyal bilgiler programındaki yeri. *Zeitschrift die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 3(4),

- 149-159. <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/400/karatopkayasimsek>.
- Karagöz Y. (2016). *Spss 23 ve amos 23 uygulamalı istatistiksel analizler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karasu Avcı, E., Faiz, M. & Turan, S. (2020). Etkili vatandaşlık eğitiminde değerler eğitimi: sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünceleri, *Değerleri Eğitimi Dergisi*, 18(39), 263-296, <https://doi.org/10.34234/ded.655916>.
- Kingston, R. J. (1983). The making of the public in school and out. *Kettering Review*, 18-24. <https://www.kettering.org/catalog/product/kettering-review-winter-1983>.
- Kondu, Z. & Sakar, T. (2013). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi niçin verilir?. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 49-60. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ebed/issue/22329/239295>
- Köksal, H. & Erol, M. (2021). Politik okuryazarlık ölçeğinin geliştirilmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 444-471.
- Kuyurtar, E. (2017). John Locke. Ahu Tunçel ve Kurtul Gülenç (Ed.) *Siyaset felsefesi tarihi Platon'dan Zizek'e içinde* (s.239-252). Doğu Batı Yayınları.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personel Psychology*, 28(4), 563-575. doi:10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x.
- Leahey, C. (2011). Negotiating a parallel curriculum: making space for critical civic literacy in the social studies classroom. In Joseph L. DeVitis (Ed.) *Critical civic literacy: a reader* (pp. 191-206). Peter Lang Publishing.
- Levin, S. J. (2016). Student as citizen: teaching critical civic literacy skills in the library. *Knowledge Quest*, 44(5), 28-31. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1099508>.
- Locke, J. (2004). *Yönetim üzerine ikinci inceleme sivil yönetimin gerçek kökeni boyutu ve amacı üzerine bir deneme*. (Çev. Fahri Bakırcı). Ebabil Yayıncılık.
- Lockwood, A. (1997). Educating for democracy. *New Leaders for Tomorrow's Schools*, 4(1), 1-27. <https://eric.ed.gov/?id=ED426481>.
- Milner, H. (2001). *Civic literacy: how informed citizens make democracy work*. University Press of New England.
- Milner, H. (2003). Civic literacy in global civil society: excluding the majority from democratic participation. In Laxer, S. Halperin (Ed.) *Global civil society and its limits* (pp.189-209). Palgrave Macmillan.
- Önal, H. İ. & Alaca, E. (2017). Vatandaşlık okuryazarlığı çerçevesinde e-belediye uygulamalarının değerlendirilmesi. *Bilgi Dünyası*, 18(1), 93-124. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/55/48>.
- Öner, N. A. Ş. (2014). Vatansız bir halkın gözünden vatan ve kimliğe bakış: türkiye'de yaşayan ahıska türkleri. Ayşe Durakbaşa, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan

- Şenel (Der.) *Yurttaşlığı yeniden düşünmek: sosyolojik, hukukî ve siyasal tartışmalar* içinde (s.93-107). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özdamar, K. (2017). Eğitim, sağlık ve davranış bilimlerinde ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi. Nisan Yayınları.
- Öztürk, A. & Özsel, D. (2020). *Yurttaşlık ve demokrasi*. Nika Yayınevi.
- Pierson, C. (2014). *Modern devlet*. (Çev. Neşet Kutluğ ve Burcu Erdoğan). Çiviyazıları Yayınevi.
- Seçer İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci spss ve lisrel uygulamaları*. Anı Yayıncılık.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. Nobel Yayıncılık.
- The Partnership for 21st Century Skills (2020). Civic literacy. <http://www.p21.org/component/content/article/258-civic-literacy>.
- Urban Agenda (2020). *Civic literacy project*. http://www.urbanagenda.wayne.edu/pdf_files/introduc.pdf.
- Ünsal, A. (1998). Yurttaşlık anlayışının gelişimi. Artun Ünsal (Ed.) *75. yılda tebaa'dan yurttaş'a doğru* içinde (s.4-37). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Üstel, F. (1997). Devlet – sivil toplum – kamusal alan ve yurttaşlık. *Birikim Dergisi*, 93-94, 127-135.
- Vink, M. P. & Bauböck, R. (2013). Citizenship configurations: analysing the multiple purposes of citizenship regimes in Europe. *Comparative European Politics*, 11, 621–648. <https://doi.org/10.1057/cep.2013.14>.
- Wilson, F. R., Pan, W. & Schumsky, D. A. (2012). Recalculation of the critical values for lawshe's content validity ratio. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 45(3), 197–210. <https://doi.org/10.1177/0748175612440286>.
- Yayla, A. (2014). *Siyaset teorisine giriş*. Kesit Yayınları.
- Yeşilyurt, S. & Çapraz, C. (2018). Ölçek geliştirme çalışmalarında kullanılan kapsam geçerliği için bir yol haritası. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 251 – 264. <https://doi.org/10.17556/erziefd.297741>.

EKLER

Ek -1: Vatandaşlık Okuryazarlığı Ölçeği

Aşağıda gündelik yaşamınıza ilişkin çeşitli ifadeler yer almaktadır. Lütfen her bir ifadeye ne ölçüde KATILIP KATILMADIĞINIZI aşağıdaki 5 aralıklı ölçek üzerinde belirtiniz.

1-----2-----3-----4-----5
Kesinlikle Katılmıyorum Katılmıyorum Kararsızım Katılıyorum Kesinlikle Katılıyorum

BİLGİ	Herkesin dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğunu bilirim	1	2	3	4	5
	Herkesin düşüncelerini serbestçe ifade edebilmesinin bir hak olduğunu bilirim	1	2	3	4	5
	Hiç kimsenin yaşam hakkından yoksun bırakılamayacağını bilirim	1	2	3	4	5

	Kimsenin özel hayatına dokunulamayacağımı bilirim	1	2	3	4	5
	Devletin en temel görevinin bireylerin güvenliğini sağlamak olduğunu bilirim	1	2	3	4	5
	Devletin en temel görevinin bireylerin özgürlüğünü korumak olduğunu bilirim	1	2	3	4	5
	Anayasada düzenlenmiş temel hak ve hürriyetlerimi bilirim	1	2	3	4	5
	Anayasal çerçevede yerleşme ve seyahat özgürlüğüm olduğunu bilirim	1	2	3	4	5
	Hakkımı aramak için başvuru yapabileceğim mercileri bilirim	1	2	3	4	5
İLGİ	Belediye Meclisinin aldığı kararları takip ederim	1	2	3	4	5
	İktidarın seçim vaatlerinin gerçekleşip gerçekleşmediğini takip ederim	1	2	3	4	5
	Meclis çalışmalarını takip ederim	1	2	3	4	5
	Sağlık hizmetlerinde yapılan düzenlemeleri takip ederim	1	2	3	4	5
	Sendikaların yaptıkları çalışmalarla ilgilenirim	1	2	3	4	5
	Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarıyla ilgilenirim	1	2	3	4	5
	Siyasal partilerin seçim vaatleriyle ilgilenirim	1	2	3	4	5
	Sosyal güvenlik hizmetlerinde yapılan düzenlemeleri takip ederim	1	2	3	4	5
EYLEM	Oy verdiğim siyasi parti için diğer insanları ikna etmeye çalışırım	1	2	3	4	5
	Oy verdiğim siyasi partinin toplantı ve mitinglerine katılırım	1	2	3	4	5
	Oy verdiğim siyasi partiye bağışta bulunurum	1	2	3	4	5
	Oy verdiğim siyasi parti tarafından organize edilen veya desteklenen çalışmalara katılırım	1	2	3	4	5
	Asayişle ilgili bir problemle karşılaştığımda emniyet güçlerine haber veririm	1	2	3	4	5
	Hakkımı aramak için hukukî yollara başvuruda bulunurum	1	2	3	4	5
	Kamu kurumları ile bir sorun yaşarsam Kamu Denetçiliği Kurumuna başvururum	1	2	3	4	5
	Mahalleimde karşılaştığım bir problemi (su/doğalgaz borusu patlaması/çukur vb.) yetkililere bildiririm	1	2	3	4	5
HAK ARAMA	Mahkeme önünde hukukî yardım almadan kendimi savunabilirim	1	2	3	4	5
	Mahkemelere hukukî yardım almadan başvuruda bulunabilirim	1	2	3	4	5
	Satın aldığım mal ve hizmetlerle ilgili bir problem yaşadığımda Tüketici Hakem Heyetlerine başvuruda bulunurum	1	2	3	4	5
	Talep ve beklentilerim için ilgili kurumlara dilekçe yazarım	1	2	3	4	5